

בי יצחק שמלקיש זצ"ל

ענין חזרה מקבלת כתב רבנות - בניין סוכה בעזרה

יה. פרעמישלא יום ד' ר"ח חשוון חננו מאתך דעה לפ"ק

לום וברכה וכ"ט לכבוד ה"ה הרב הגאון הגדול, החרוף ובקי, נ"י ע"ה פ"ה, המפורסם, ש"ת מ' אל"י דוד ראבינאוויטץ תאומים נ"י. האכד"ק פאנעווד יע"א.

יקרת מכתבו הגיע לידי בתוהמ"ס העבר, וארי נעשה שואל, בדבר אשר ה רבות בשנים יכהן פאר על כסא הרבנות בעיר פאנעווד, אמנם אם כי אנשי ירו כבודוהו בכל מילי דמיטב עכ"ז אין הקומץ משביע די פרנסתו בריוח, אשר ל כן אחרי מות הרב אכד"ק מיר אשר משם תצא תורה וישיבה גדולה נמצאת גם, נתמנה לרב ואכ"ד לעיר מיר וגם נקרא שמה להטיף מילותיו ברבים ונתעכב זמנה בערך ג' שבועות וקיבל כתב רבנות מכל אנשי העיר, והבטיח להיות להם רב, וקיבל סך ג' מאות רז"כ על הוצאות הדרך, ויהי כבואו הביתה לפאנעוויז' א נתנוהו אנשי עירו לנסוע משם והוסיפו לו על משכורתו, וכעת חפץ לשמוע ונות דעתי אם עפ"י הדין יכול לחזור ממשרת הרבנות אשר קיבל בעיר מיר או א.

תשובה. כת"ה הביא דברי הפוסקים דהא דפועל יכול לחזור דוקא אם א' ישאר פועל לאחר אבל אם ישאר פועל לאחר ל"ש היתר חזרה, הנה נברא זו מבוארת במהרי"ט חו"מ ס"ס נ', ועיקר ראיתו מדברי הטור בסי' של"ג בשם ר"י דאם חזר מחמת היוקר אין שומעין לו, משמע דוקא אם יוצא לנח או פטרה תורה שלא יהיה עבד לעבדים ולא בחזר מחמת היוקר, ה"ה בחזר והשכיר לאחרים דאין שומעין לו, ולפי"ז לחולקים על הר"י וס"ל שאף מחמת היוקר שומעין לו ה"ה שיחלקו בדין זה. ועיין במחנ"א הל' שכירות פועלים ס"ס ז' דמייתי דברי הריטב"א ורבו שפירשו דברי הגמ' בב"מ ע"ז באייקר עבירתא כפשוטו שחזרו מחמת יוקרא ומ"מ יכולין לחזור. ובפ"ת סי' של"ג ס"ק ד' מייתי מתשובות מים חיים שחולק על המהרי"ט וס"ל דאף אם ישאר פועל לאחר יכול לחזור רק ידו על התחתונה. ולכאורה י"ל בראש ישיבה ביוון דמבואר בסי' שמ"ו סעי' י"ג דאם הרב יכול לשנות לתלמידים בכל מקום

שירצה ל"ה שאול להם, וה"ה דלא מיקרי פועל לענין עבדי הם. אך במקו"ח ר"ס תכ"ט כתב דרב שהוא שכיר לתלמידיו בכל מקום, הוה שאילה בבעלים. והנה בח"י סי' ק"מ רצה לומר דש"ץ לא הוה בכלל עבדי הם, כיון שמוציא ציבור בתפילה הוא בכלל עבד להקב"ה, ולא מצי לחזור, וקצה"ח סי' של"ג ס"ק ז' הקשה עליו ממלמד דכתב המרדכי דיכול לחזור אף דפיסוק טעמים הוא בכלל עבד לה', וע"כ כיון דפיסוק טעמים אינו אלא מדרבנן למה דקימל"ן כר' יוחנן הוה בכלל פועל לתורה, וה"ה בש"ץ לתפילה דאינו אלא מדרבנן הוה בכלל פועל. ולפי"ז ברב היושב על מדין לשפוט בין איש לרעהו דהוה מצוה דאורייתא, ואנן שליחותא דקמאי עבדינן, הוה בכלל עבד ה' ואינו יכול לחזור. אך מהפוסקים ותשובות מהרי"ט סי' נ' הנ"ל לא משמע כן, שהרי שם נתמנה לדרוש ברבים ולהוכיח ולהורות ולעם ה' את המעשה אשר יעשון, וזה מצוה דאורי', ומ"מ אין דן שם המהרי"ט רק כדין פועל.

והנה בעיקר הדין יש לדון אם אכץ יש להעיר אשר ישב בה כת"ד כמה שנים דין קדימה לענין שיכול לחזור מהעיר השניה, מהטעם דהרי בתשו' חו"י סי' ק"ג מייתי מנהג דאם בעה"ב ראשון רוצה להחזיר המשרתת צריכה השניה להחזיר לה משכונה, וכתב דאם מנהג פשוט מנהג עוקר הלכה, משמע אף להוציא המשכון, וברבנות אולי המנהג שישאר במקומו, שהרי הגאון מהרש"ק זצ"ל"ה נתמנה לק' ברעזאן וחזר לביתו והבטיח לבוא אח"כ ולא בא, וגם אנכי נתמנתי לכאן מעיר ברעזאן ופקד עלי הרב הגאון מוה"ר ליבוש נאטנזאהן שאשאר בברעזאן (רק שאנכי לא נתרצתי), וסיפר לי שהגאון בעל בית מאיר נתמנה לרב בעיר אחרת וכשאנשי עירו לא הניחוהו ליסע משם אמר שאינו מחויב להתקוטט וליסע בע"כ, ע"כ צריך לחקור אם לא נמצא איזה מנהג בזה.

והנה ע"פ הדין אין דין מצרנות במטלטלין ואף בעבדים, אך מהרי"ק הובא בב"י כתב דבשותף אף במטלטלין מסלק ללוקח, והב"י חולק, ופוסק רמ"א וכ"ה בד"מ דתליא בראות עיני הדיין משום ועשית הישר והטוב, ומצאנו דאף לרמב"ם דאין בשכירות דין מצרנות מ"מ לענין אזהרה הדירה שדר שוכר הראשון מסלק לשוכר שני כמו"ש הט"ז סי' קע"ד, ולפי"ז ה"ה לענין פועל שהראשון יש בו משום ועשית הישר והטוב, וכעין שכי' המבי"ט במוכר שט"ח דהלוה קודם, והגם דהש"ך סי' קע"ה חולק מ"מ בפועל י"ל כן. והינו טעמא דהמנהג במשרתות שכי' בחו"י, ואולי גם ברבנות הדין כן. והגם דרב וראש ישיבה הוא דבר האבד כמ"ש מהרי"ט ורמ"א במלמד, מ"מ גם משרתת הוה דבר האבד לדעת הדמ"א, ולענין שלא תוכל לחזור לכתחילה ודאי הוה דבר האבד כמ"ש בשו"ת ושב הכהן, ומ"מ

לבעלים הראשונים יכולה לחזור, וה"ה לרב במקום שיש מנהג. אך אם לא נודע המנהג לדעתי אינו יכול לחזור, דעיינתי בתשו' מים חיים סי' כ"ו במה שחולק על הפוסקים דהיכי דעובד אצל אחר שייך ג"כ פועל יכול לחזור והנה לא הביא כלל דברי המהרי"ט וח"י, גם דקדוקו מהרמ"א הוא דקדוק קלוש מאד. אך כבר כתבתי דאם חוזר מחמת היוקר יש בו מחלוקת והפועל מוחזק בעצמו ויכול לומר קים לי כהריטב"א דאפי' חוזר מחמת היוקר יכול לחזור.

ועיקר המחלוקת תלוי בזה, דרש"י בחומש פי' כי לי בני ישראל עבדים שטרי קודם, א"כ מה"ט פועל יכול לחזור דלא מהני שעבודו כלל ששטרו כביכול קודם, ולפי"ז ה"ה רב יכול לחזור דלא מהני חיובו ושעבודו להעיר, דהרי יהי' גם אח"כ עבד להקב"ה, רק מה ששעבד עצמו להעיר ל"מ שעבודו. אך בשיטה מקובצת ב"מ י' ע"ב אהא דאמרינן בגמ' יד פועל כיד בעה"ב ומקשה והאמר מר דפועל יכול לחזור בו בחצי היום, ומשני כי הדר ביה טעמא אחריןא הוא וכו', וכתב בספרת המקשן והתרצן, דהמקשה הוה ס"ל דכוונת התורה להרויח לפועל בכל מעשיו, וא"כ מאחר שגזרה שאם יש לפעול יותר רוח בביתו שיכול לחזור א"כ אם יקרה שמצא מציאה יאמר שהוא שלו, והמתרץ השיב שכונת התורה אינו להרויח לפועל אלא שהקב"ה רוצה שלא יהיו ישראלים עבדים זה לזה, א"כ לפי טעם זה מחמת יוקר אינו יכול לחזור, ולפי"ז ברב שהוא באמת עבד להקב"ה, ומי יתן ויהיו כל עם ה' בנים ועבדים להקב"ה, אינו יכול לחזור, כעין מש"כ בחור"י עיי"ש. וקצת יש לחלק דשם אינו משועבד רק בשעת תפילה אבל הכא כל היום משועבד, עיין סימן שמ"ו לענין שאלה בבעלים.

ואין ביהמ"ד בלא חידוש, בהך עניינא דכי עבדי הם ולא עבדים לעבדים עיין בר"מ ריש הל' עבדים דדוקא שהעני ביותר מותר למכור עצמו, ואינו רשאי למכור עצמו ולהצניע את דמיו, והוא מתו"כ פר' בהר, מניין שאין אדם רשאי למכור עצמו אא"כ העני ת"ל וכי ימוך אחיך, ונראה מזה שהוא איסור תורה, והנה הקשיתי בפרק החובל ררואין אותו כאילו הוא עבד ופירש"י שהרי הזיקו והפסידו ממון שאם הי' נצרך הי' מוכר עצמו כעבד עברי, והרי לעת עתה לא הוי עני ואין רשאי למכור עצמו, ומבואר בתוס' חולין ד' ע"ב דמה שאין לו היתר לכתחילה אין לו דמים, ועיין באב"מ סי' ל' ס"ק ח"י. ויותר קשה לפמ"ש במנ"ח מצוה מ"ב דבמקום שלא נתנה תורה רשות לא מהני מכירה כלל. ולומר דיכול להפקיר נכסיו ואז יהא עני וימכור עצמו לדעתי ג"ז אסור, ועוד לר"א בערכין כ"ט אסור להפקיר כל נכסיו, וגם הרמב"ם פוסק בהלכות ערכין דלכתחילה אסור להפקיר.

ומזה יש להוכיח קצת כדברי החת"ס ח"מ סי' קע"ב דעיקר שאסרה תורה למכור ממכרת עבד היינו כעבד כנעני, ולמכור עצמו [בע"ע] לא הוי איסור תורה, והא דמרצעין אוזן ששמעה כי לי בני ישראל עבדים היינו כיון שאומר אהבתי את הנכרית ואת בני הנכרים הוה כמוכר עצמו בעבד כנעני, ולדבריו צ"ל דדרשה דתו"כ לא הוה רק אסמכתא, וגם ברמב"ם כוונתו דאסור לכתחילה רק מדרבנן להצניע הדמים, וצ"ע בדין זה¹. אך שמא כונת רש"י שימכור בעבד עברי פחות מג' שנים דזה ל"ה איסור. ולפמ"ש הב"ח סי' ת"כ בשיטת רש"י דגם רש"י ס"ל דשמין כעבד כנעני, רק אם זילא מילתא לניזק שמין כע"ע, יש לישב קצת דבאמת הזיקו יותר ומקלינן למזיק לישום כע"ע אף דאסור למכור עצמו, ואכ"מ להאריך.

ולדינא נלפע"ד הנה אם רוצה כת"ה לנסוע לעיר מיר ולהיות שם ראש ישיבה וטוב לו יותר עבורו ובעבור בני"ב לישיב בעיר קטנה ולהרביץ תורה בריבם, אין אנשי עיר פאנעוויז יכולין לעכב עליו, אמנם אם בני ביתו מעכבין עליו ויבחרו הסתופף בפ' החיוב עליו להתזר המעות שקיבל מהם ולבקש מאנשי עיר מיר שימחלו לו. ובאם לא ירצו למחול, אם אין חלול ה' בדבר יכול לטעון קים לי כהפוסקים דאף אם ישאר פועל יכול לחזור, ובפרט דקצת משמע דהמנהג כן הוא, ואם ח"ו יש חילול ה' בדבר ההכרח ללכת לשם. אבל כמדומה שאנשים יראים בעלי תורה ימחלו לכת"ה אם אין בני ביתו רוצים לזוז מהעיר. ואם רוצה ללכת לעיר מיר יעשה כרצונו. וה' ינחהו בדרך אמת, ויארץ ימים על ממלכתו.

והנה כת"ה העירני במ"ש בספרי חאו"ח סי' ה' בענין אם היה לכהנים סוכה בעזרה, והביא מ"ש בפנים יפות פ' שופטים דהי' אסורים לעשות סוכה משום לאו דלא תטע לך אשרה דאסור אפי' בנין ואפי' סוכה כמבואר בספרי. הנה דבריו תמוהים ממקרא מפורש בנחמ"י ח' ויעשו להם סוכות איש על גגו וכחצרות בית אלוקים, והרי לדעת הת"ק בספרי הובא בכס"מ פ"ו מע"ז בכל הר הבית אסור לבנות. וא"ל דבנין לשעתו מותר כמ"ש הראב"ד פ"ו מעכו"ם, וה"ה סוכה של מצוה, ומה שאוסר בספרי סוכה הכונה על בנין קבע, דהרי בירושלמי פ"א ה"ד גבי בימה של המלך מבואר דאפי' בנין על ג' ימים אסור, וכבר

(1) עיין בבית יצחק יו"ד ח"ב ס"ס ע"ח.

קשה מזה בספר סדר למשנה על הראב"ד, ומתוך כך י"ל דהסוכה עשו מבנין
בנים והסכך ל"ה בנין. ואולי י"ל כיון דאין לוקין על בנין של עץ, ולדעת
כס"מ הוא מדרבנן, עשה דוחה לל"ת לפמ"ש בשישנת העמקים הובא בספרי
יו"ד קס"ב דעשה דוחה לל"ת שאין לוקין עליו אף שלא בעידנא.